

II. Διάλογοι για τον Πολιτισμό Πολιτικοί και Πολιτισμός

Διάλογοι
για τον
Πολιτισμό

Ευάγγελος Βενιζέλος

*πρώην Αντιπρόεδρος
της Κυβέρνησης και Υπουργός
Εξωτερικών, πρώην Υπουργός
Πολιτισμού, πρώην Πρόεδρος
του ΠΑΣΟΚ*

«Ακόμη και η σιωπή
μπορεί να είναι πολιτισμός»

1

Συνέντευξη: Κώστας Λασκαράτος

Πώς σήμερα αντιλαμβάνεστε τον πολιτισμό;

Αυτό είναι μια αναπάντητη ερώτηση. Διότι, εμείς είμαστε και θύμα μεταφραστικών, ας το πούμε, αβεβαιοτήτων. Με τον όρο πολιτισμός εννοούμε άλλοτε το culture και άλλοτε το civilization. Στην πραγματικότητα, είμαστε δεσμευμένοι από τις μεταφραστικές επιλογές του Αδαμαντίου Κοραή. Αν εννοούμε βεβαίως αυτό που συνήθως ονομάζουμε κουλτούρα, υποτάσσεται σε μια εποχή που είναι εποχή ταυτοτικών επαναπροσδιορισμών και ταυτοτικών κρίσεων. Υπό την έννοια αυτή, η σχέση με τον πολιτισμό έπεται της σχέσης με την ιστορία. Ας επιχειρήσω μια κάποια εξήγηση.

Στην εποχή μας -εποχή των πολυκρίσεων και των μόνιμων κρίσεων-, ο καθένας προσπαθεί να βρει που ανήκει και προσπαθεί να εκφραστεί ταυτοτικά συνεπώς αποδίδει πάρα πολύ μεγάλη σημασία στις πολιτιστικές του επιλογές. Ως εκ τούτου, ακόμη και όταν δεν το αντιλαμβάνεται κάποιος, αυτό που ονομάζουμε «πολιτισμός», επηρεάζει το σύνολο της συμπεριφοράς του. Στην πραγματικότητα αυτό που ονομάζουμε πολιτισμός με την έννοια αυτή, συνιστά τη νοοτροπία, τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις, τα αυτονόητα και τον κώδικα επικοινωνίας μιας κοινωνίας. Ο πολιτισμός είναι ένα πλαίσιο αναφοράς και ένα «συμβόλαιο» με την ιστορία, με τις μνήμες μας, με τα γονίδια μας, με τις αντιλήψεις μας, με τις νοοτροπίες μας, με τον εαυτό μας και με τους άλλους.

Πόσο έχει αλλάξει το πολιτιστικό περιβάλλον μέσα σε αυτές τις σχεδόν 3 δεκαετίες που έχουν περάσει, από όταν χρηματίσατε Υπουργός Πολιτισμού;

Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι παραγωγικό υπουργείο, ασχολείται με τις πολιτιστικές υποδομές και τους πολιτιστικούς θεσμούς, διαχειρίζεται μια τεράστια πολιτιστική κληρονομιά και υποστηρίζει τη σύγχρονη πολιτιστική δραστηριότητα, ασχολείται συνεπώς με τις θεμελιώδεις και εμφανείς προϋποθέσεις του περιεχομένου που προσπάθησα να αποδώσω στον όρο πολιτισμός στην προηγούμενη απάντησή μου. Το Υπουργείο Πολιτισμού ασχολείται με τη διαχείριση του χώρου. Είναι συνεπώς τόσο αξιακά όσο και πρακτικά, αναπτυξιακά με την ευρύτερη έννοια του όρου, κρίσιμο. Την περίοδο εκείνη, όπως και τώρα, υπήρχαν πολύ μεγάλα ζητήματα που αφορούσαν τις υποδομές και τις πολιτιστικές εν στενή έννοια και τις βασικές υποδομές της χώρας. Και επίσης είχαμε μεγάλες προκλήσεις θεσμικές, όπως τη Θεσσαλονίκη / πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης και κυρίως την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων. Ήταν η περίοδος των πολύ μεγάλων υποδομών, όχι μόνο κτιριακών, υλικοτεχνικών αλλά και θεσμικών. Το Υπουργείο Πολιτισμού διαχειρίζεται προκλήσεις οι οποίες είναι και πολιτικές και διαχειριστικές και αναπτυξιακές. Από αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η αδειοδότηση κάθε δραστηριότητας με μέριμνα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ταυτοχρόνως έχει ως καταστατική αποστολή να υποστηρίξει τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία με μια αντίληψη φιλελεύθερη, πλουραλιστική, πολυφωνική, χωρίς να κάνει επεμβάσεις που αφορούν τη δημιου-

ργία καθεαυτήν και την ελευθερία της τέχνης.

Να σταθούμε λίγο στη σχέση των Ελλήνων με τον Πολιτισμό; Πρόσφατη έρευνα του ΟΣΔΕΛ, έδειξε πως το 35% των Ελλήνων δεν διαβάζει ούτε ένα βιβλίο το χρόνο...

Η δική μου ζωή συνδέεται απολύτως με το βιβλίο και την αναγνωστική σχέση. Αντιλαμβάνομαι όμως ότι ακόμη και η σιωπή μπορεί να είναι πολιτισμός. Οτιδήποτε συνδέεται με την «ανθρώπινη κατάσταση», για να χρησιμοποιήσω τον αγαπημένο όρο της Hannah Arendt, είναι πολιτιστικό. Ο πολιτισμός δεν είναι αναγκαστικά μια ειδική δραστηριότητα. «Κάνω αθλητισμό, κάνω και πολιτισμό. Κάνω εκπαίδευση, κάνω και εθελοντισμό». Αν δεν υπάρχουν οι εσωτερικές προϋποθέσεις, οι υπαρξιακές, οι στοχαστικές προϋποθέσεις, όχι αναγκαστικά οι μορφωτικές, αν δεν υπάρχει η ακατάπαυστη λειτουργία της σκέψης και της μνήμης που είναι συγκρίσιμη με την ακατάπαυστη λειτουργία της καρδιάς, δεν υπάρχει πολιτισμός.

Θέλω να εστιάσουμε σε προσπάθειες που έγιναν με σκοπό την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, όπως οι πολιτιστικές πρωτεύουσες...

Αυτοί είναι πολιτιστικοί θεσμοί, πολιτιστικές λειτουργίες του κράτους, της ΕΕ ή διεθνών οργανισμών όπως η UNESCO. Ακόμη πιο σημαντικές είναι οι πολιτιστικές λειτουργίες της κοινωνίας των πολιτών, της αγοράς, και πρωτίστως η ατομική και συλλογική δημιουργία αλλά και η ατομική και συλλογική πρόσληψη της δημιουργίας. Ο πολιτισμός είναι όλα αυτά μαζί και πολλά άλλα, όλα όμως προϋποθέτουν το υποκείμενό τους. Και το ατομικό και το συλλογικό. Και προϋποθέτουν ένα

υποκείμενο το οποίο έχει, ακόμη και αν δε το ξέρει, τη δική του καλλιέργεια. Ακόμη και αν δεν την επιδεικνύει ή δεν την συνειδητοποιεί. Και έχει και τους δικούς του προβληματισμούς και τις δικές του αγωνίες, άρα είναι ένα ζήτημα το οποίο έχει ανθρωπολογικά και αρχαϊκά χαρακτηριστικά, παρότι εμείς μπορεί να νομίζουμε ότι του προσφέρουμε τη δυνατότητα να κάνει κάτι, ότι δίνουμε μια κάρτα ή ένα pass «να κάνει πολιτισμό». Αυτό μπορεί να είναι αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Μπορεί να είναι ψυχαγωγία. Μπορεί να είναι επιμόρφωση. Μπορεί να είναι όλα αυτά μαζί και άλλα περισσότερα. Αλλά ο πολιτισμός είναι κάτι πολύ πέραν αυτών.

Ο θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας επιβλήθηκε από τη Μελίνα Μερκούρη. Τώρα, η Ευρωπαϊκή Ένωση νιώθει δεσμευμένη και στην πραγματικότητα -έχοντας διευρύνει τον θεσμό και έχοντας πολλαπλασιάσει τις πολιτιστικές πρωτεύουσες- ενισχύει μια κοινή αντίληψη για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και δίνει μια ευκαιρία σε πολλές πόλεις -τώρα πια και μικρότερες όπως είναι η Ελευσίνα για παράδειγμα-, να αποκτήσουν υποδομές, να ενθαρρύνουν δημιουργούς, να αναπτύξουν μια δραστηριότητα, η οποία ευχής έργων θα ήταν να διαχυθεί στους κατοίκους. Αλλά αυτό δεν γίνεται πάντα. Πολλές φορές γίνεται ένας «εποικισμός» πολιτιστικός των πολιτιστικών πόλεων. Η ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα δεν συγκροτείται όμως με σημειακές δράσεις αλλά μέσα από τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα, μέσα από την τηλεόραση, μέσα από το διαδίκτυο, μέσα από τη χρήση της αγγλικής γλώσσας, μέσα από τη επικράτηση των αμερικανικών προτύπων. Γιατί βλέπει κανείς οπτικοακουστικά έργα τα οποία είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό αμερικάνικης πα-

ραγωγής, άρα προσλαμβάνει μια αντίληψη για το πώς είναι η καθημερινότητα στις ΗΠΑ, με τις αντιφάσεις και τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν, πώς είναι η πολιτική ζωή εκεί, πώς είναι η ψυχαγωγία εκεί, πώς είναι η βία εκεί. Αντιθέτως, όταν ένας Έλληνας βλέπει ένα έργο εσθονικό ή φιλανδικό ή ουγγρικό νιώθει ότι είναι κάπως εξωτικό. Το διαδίκτυο έχει βέβαια και μια διάσταση πάρα πολύ ενδιαφέρουσα που είναι η εκδίκηση της γραφής. Διότι, επανέρχεται το κείμενο. Κατακλύζεται από το οπτικοακουστικό γίγνεσθαι, αλλά καταλαμβάνει τη δική του θέση στο διαδίκτυο το κείμενο και η γραφή ως πράξη και ως σχέση.

Στα διαχρονικά μας αιτήματα. Στον επαναπατρισμό των γλυπτών του Παρθενώνα. Εσείς, είχατε βάλει, αρκετά νωρίς, στη συζήτηση τον «δανεισμό»...

Είχα πράγματι προτείνει από το 1997 να μην ασχοληθούμε με το νομικό μέρος, το οποίο οδηγεί σε μια αντιδίκια η οποία δεν μπορεί να επιλυθεί με τη βρετανική πλευρά. Και νομίζω πως εκεί προσανατολίζονται όλοι πλέον. Αυτό έχει ωριμάσει. Πρέπει να ενωθούν τα γλυπτά στην Αθήνα, στο Μουσείο της Ακρόπολης, υπό τη σκιά του Μνημείου και σε οπτική επαφή με το Μνημείο, ως μια κοινή έκθεση του Μουσείου της Ακρόπολης και του Βρετανικού Μουσείου. Στις αίθουσες του Βρετανικού Μουσείου, όπου σήμερα βρίσκονται τα Γλυπτά, μπορούν να οργανώνονται περιοδικές εκθέσεις άλλων σημαντικών ελληνικών έργων, που μπορούν να εξαχθούν προσωρινά. Αυτές οι περιοδικές εκθέσεις θα έχουν φυσικά η καθεμιά τους περιορισμένη διάρκεια. Αυτό θα δώσει ένα δέλεαρ στο Βρετανικό Μουσείο να έχει σημαντικά αρχαιολογικά έργα σε

τακτές περιόδους και να διατηρεί την επαφή του με το μεγάλο του κοινό. Και μάλιστα να έχει και το πλεονέκτημα ότι οι περιοδικές εκθέσεις έχουν εισιτήριο ενώ οι μόνιμες εκθέσεις δεν έχουν εισιτήριο.

Είναι ισοπεδωτική η αντίληψη ότι το Βρετανικό Μουσείο δεν αξίζει μια τέτοια αντιμετώπιση και πως δεν «αξίζει» μια τέτοια αντιμετώπιση ιδίως μετά το σκάνδαλο των κλοπών που αποκαλύφθηκε το καλοκαίρι του 2023;

Έχουμε ασχοληθεί με τις φθορές των Γλυπτών. Φθορές πρωτόγονες στο παρελθόν. Έχουμε ασχοληθεί με τις κλοπές που έγιναν πρόσφατα. Εν πάση περίπτωση δεν είναι ζήτημα αντιδικίας, ούτε των δυο χωρών, ούτε των δυο κυβερνήσεων, ούτε των δυο μουσείων. Είναι ένα αίτημα του Μνημείου. Και εμείς εκπροσωπούμε το Μνημείο, ως μνημείο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Άρα πρέπει να έχουμε και μια συμπεριφορά αντίστοιχη της εντολής μας. Γιατί και εμείς είμαστε οικονόμοι του Μνημείου. Δεν είμαστε ιδιοκτήτες του.

«Υπάρχει ουσιαστική διαχρονική συμπόρευση πολιτισμού – τουρισμού»

2

Συνέντευξη: Κώστας Λασκαράτος

Ποιο είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε, στην ίδια πρόταση τις λέξεις «πολιτισμός» και «τουρισμός»;

Θα έλεγα η συμπληρωματικότητα. Ο Τουρισμός είναι ένας πολυσύνθετος τομέας της εθνικής οικονομίας, ίσως ο πλέον εξωστρεφής και με άμεσα οικονομικά αποτελέσματα. Από την οπτική γωνία του Τουρισμού, ο πολιτισμός είναι σημαντικός τουριστικός πόρος και συγκριτικό πλεονέκτημα κάθε προορισμού. Τουρισμός είναι το εδώ και το τώρα. Πολιτισμός είναι παρελθόν αλλά και αυτό που παράγεται σήμερα, από σύγχρονους ανθρώπους, η επικοινωνία μεταξύ αυτού που έρχεται και αυτού που υποδέχεται. Είναι αυτό που μένει. Επικοινωνία υπηρεσιών, επικοινωνία καλλιτεχνική, επικοινωνία ανθρώπινη.

Επιστρέψατε, το 2023, στην ηγεσία του Υπουργείου Τουρισμού. Είχατε για πρώτη φορά αναλάβει τα νηπία του συγκεκριμένου Υπουργείου το 2012. Μέσα σε αυτά τα 11 χρόνια, μπορείτε να διακρίνετε εμφανείς αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο η πολιτεία προσεγγίζει τη σύνδεση του τουριστικού προϊόντος με το πολιτιστικό κεφάλαιο το τόπου;

Είναι βέβαιο και αναγκαία οργανικό ότι υπάρχει ουσιαστική διαχρονική συμπόρευση των δύο τομέων. Το σχέδιο διαχείρισης μεταβάλλεται. Μέσα σε αυτά τα 11 χρόνια, που πέρασαν, συνέβησαν πολλές πρωτόγνωρες καταστάσεις, όπως η οικονομική κρίση και

Όλγα Κεφαλογιάννη

Υπουργός Τουρισμού

